

Werkplaatsagenda 2025-2028

Land
plaats
Werk
plaats
Werk
plaats

inhoudsopgave

4	Onze aanpak
11	Hier richten we ons op
12	Groen en blauw raamwerk
16	Recreatieve infrastructuur
18	Gebiedsaanpakken en -ontwikkelingen
21	Zeven deelgebieden in Groningen
22	Waddenkust & Wierdenland
26	Centrale Woldgebied & Duurswold
30	Oldambt
34	Westerwolde
38	Zuidelijk Westerkwartier
42	Gorecht
46	Veenkoloniën
48	Verdeling financiële middelen
50	Tijdljn Landschapswerkplaats

Dit is onze agenda. Hiermee gaan wij de komende vier jaar aan de slag. ‘Wij’ is niet alleen de Landschapswerkplaats, maar staat ook voor Groningers met hart voor het Groninger landschap. Groningers die initiatief nemen om hun omgeving nóg aantrekkelijker te maken. Als Landschapswerkplaats plaveien we, in opdracht van Nationaal Programma Groningen, de weg voor burgerinitiatieven. Met vereende krachten koersen we af op een groen, aantrekkelijk en beter beleefbaar Groninger landschap.

Onze aanpak

Een groen, aantrekkelijk en beter beleefbaar Groninger landschap, met ecologisch beheerde bermen en oevers, paden voor wandelaars en waterlopen waar vaarrecreanten van genieten. Hier werken we als Landschapswerkplaats de komende vier jaar aan. Niet door zelf een wandelpad aan te leggen of een berm te beheren, maar door Groningers en instanties te helpen om hun plannen en wensen te realiseren. We werken van onderop, vanuit de ideeën, de energie en het enthousiasme van Groningers. Tussen idee en realisatie gaapt voor menig Groninger een onoverbrugbaar gat. Het valt in de praktijk niet mee om een project van de grond te krijgen. Groningers met goede plannen lopen vaak aan tegen een woud aan instanties, regels en voorwaarden. Onze taak is om met professionele ondersteuning en financiering kansrijke wensen te vervullen op het gebied van biodiversiteit, landschap en recreatie.

Op 15 oktober 2024 gingen we met een zaal vol liefhebbers van het Groninger landschap in gesprek over deze Werkplaatsagenda

Tien initiatieven

Groningen bruist en zit vol energie en ideeën. Dat bleek in 2020 bij de oproep van Toukomst. Negenhonderd inzendingen stroomden binnen, waarvan ruim vierhonderd over recreatie, biodiversiteit en landschap. Groningers koesteren hun omgeving en willen er graag een positieve bijdrage aan leveren. Een Toukomstpanel bundelde en selecteerde uit de inzendingen tien initiatieven. In 2023 zijn wij, de Landschapswerkplaats, in het leven geroepen om deze tien initiatieven te ondersteunen. De werkplaats bundelt de kennis en krachten van Prolander, Landschapsbeheer Groningen en de initiatiefnemers. De afgelopen anderhalf jaar hebben we in de verkenningsfase de plannen en ideeën gebundeld, geanalyseerd en uitgewerkt in tien plannen van aanpak. De verkenningsfase is maart 2025 klaar en heeft deze agenda opgeleverd voor de planfase waar we mee starten. In deze agenda komen ideeën, wensen en ambities van de initiatiefnemers en andere lokale partijen bij elkaar. November 2026 vindt een tussentijdse evaluatie plaats en eind 2028 eindigt deze periode van de Landschapswerkplaats.

Inhoudelijke structuur

In de tien initiatieven zien we de volgende twee sporen als leidraad: de versterking van het ‘groen en blauw raamwerk’ en de ‘recreatieve infrastructuur’. Deze twee sporen staan verderop in deze agenda uitgebreid beschreven. Tijdens de gebiedsavonden en de vele gesprekken zagen we dat er in verschillende gebieden meerdere initiatieven samen komen. Deze gebieden pakken we als ‘kleine gebiedsaanpakken’ op. Door samen te werken kunnen we in deze gebiedsaanpakken met elkaar meer bereiken en de middelen optimaal inzetten. De kleine gebiedsaanpakken staan elders in deze agenda uitgewerkt.

Input voor de Werkplaatsagenda kregen we onder meer tijdens zeven gebiedsbijeenkomsten. Tijdens de bijeenkomsten verkenden we de kansen met elkaar voor de samenwerking tussen de initiatieven, onderling en met de gebiedspartijen. Het leverde prachtige schetsen op, zoals deze van Centraal Woldgebied en Duurswold

De tien initiatieven waar de Landschapswerkplaats aan werkt zijn:

Bermen komen tot Leven

Ecologisch bermbeheer wordt een vanzelfsprekendheid in Groningen. We helpen bermbeheerders met de transitie naar ecologisch bermbeheer. Daarnaast motiveren we kwaliteitsverbetering van het beheer, zorgen we voor kennisdeling en ondersteunen we berm-initiatieven van Groningers.

Diepen en Maren

Historische waterlopen versterken en herstellen als erfgoedlinten met toeristisch-recreatieve en biodiversiteitsbetekenis.

Groningen Belevén

Het verbeteren van het aanbod aan exclusief voor de wandelaar toegankelijke paden, het herstellen van historische paden, het aanleggen van een ruiterspadennetwerk en het aanleggen en verbeteren van (informatie)voorzieningen voor wandelaars, fietsers en ruiters.

Groene Longen/Tiny Forests

Meer bomen en bossen. Bomen planten in dorpen en wijken, op boerenerven en schoolpleinen en langs wegen, paden en waterlopen. Dit gebeurt op plekken waar streekeigen beplanting de ruimtelijke kwaliteit en landschappelijke waarden versterkt.

Kiek'n en Doun

Verbinden van bestaande en nieuwe fiets- en wandelroutes langs plekken die de verhalen en geschiedenis van Groningen en het landschap vertellen en daarvoor digitale tools ontwikkelen om die verhalen te vertellen en/of zichtbaar te maken.

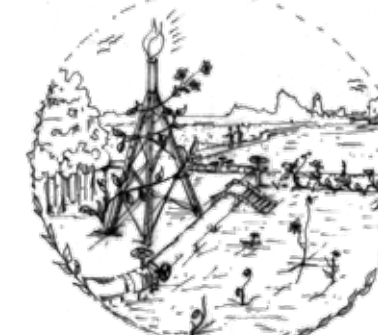
Masterplan Varen

Toegankelijker en beter bevaarbaar maken van Groningse vaarwegen.

Verbonden Biodiversiteit

Verbinding creëren tussen burgerinitiatieven en -projecten die biodiversiteit op de agenda hebben staan en in een gebiedsgerichte maatwerkpakket met andere partijen willen toewerken naar een soortenrijke en (be)leefbare woonomgeving.

Vergroenen Gaslocaties

De (oude) littekens van de gaswinning d.m.v. vergroening zichtbaar maken als extra -nieuwe- geschiedenis laag in het landschap.

Van Aa naar Zee

Een gebiedsontwikkeling voor de verkenning van een natuurlijke overgang tussen zoet en zout water in het gebied tussen de Westervoldse Aa en de Dollard.

't Wad tot Stad

Een gebiedsontwikkeling rondom het Reitdiep en Middag-Humsterland vanaf het Lauwersmeer tot Groningen. Het landschap nog mooier maken met aandacht voor meer biodiversiteit, water(-berging), toerisme en rendabele en duurzame vormen van landgebruik.

at/e

De initiatiefnemers van ‘t Wad tot Stad in overleg met de Landschapswerkplaats

Zaadjes die door Groningers zijn geplant willen we op laten komen en laten uitgroeien tot een groen en aantrekkelijk Groninger landschap

Beweging in gang zetten

In Groningen brengen we een burgerbeweging op gang. Ons ideaalbeeld is een provincie waar inwoners met elkaar projecten voor elkaar krijgen. De komende vier jaar zetten we hiervoor een werkwijze op, een overzichtelijke aanpak voor Groningers om initiatieven te realiseren. Samen met hen werken we er een aantal uit. Onze ambitie is dat de werkwijze zich als een sneeuwbal over de provincie rolt. De initiatieven zetten een vliegwiel in beweging: zo gauw het wiel draait, ontstaan overal in de provincie nieuwe initiatieven die aan willen sluiten. Niet alleen de realisatie vinden wij van belang, ook het vervolgbeheer en onderhoud. We zijn een tijdelijke organisatie, maar willen duurzame resultaten boeken. Het streven is dat de werkwijze blijvend is, ook na 2028.

Onze werkwijze

Elk project begint bij Groningers en organisaties, zoals dorpsverenigingen en lokale werkgroepen, met ideeën en wensen over hun eigen omgeving. Past een plan binnen de ambities van de tien initiatieven dan zetten we er onze schouders onder. Dit doen we samen met de initiatiefnemers. Waar we goed in zijn? We hebben veel kennis en ervaring in huis. We adviseren bij het uitwerken van ideeën, stellen schetsontwerpen op, brengen mensen samen en voeren indien nodig onderzoeken uit. We kennen de weg binnen overheids- en subsidie land en weten welke koppelkansen er wellicht zijn met andere projecten.

Onze rollen

Om projecten professioneel te ondersteunen, kunnen we verschillende rollen op ons nemen, afhankelijk van het project en de wensen van de initiatiefnemer. Bij elk project zetten we één of meerdere petten op.

Ontwerper Met onze kennis en ervaring helpen we om een idee verder vorm te geven, bijvoorbeeld door het maken van schetsontwerpen, infographics, landschapsanalyses en visualisaties.
Opdrachtgever Projecten (of delen van) zetten we als opdrachtgever op de markt. Denk aan grote ontwerp opgaven of onderzoeken om kennis te vergaren.
Aanjager We maken ons sterk om lokaal een project van de grond te krijgen.
Organisator We nemen zelf (een deel van) de organisatie van een project op ons.
Verbinder We verbinden het project met andere initiatieven, overheden, gebiedspartijen en projecten om meer te bereiken. Samen staan we immers sterker.
Financier We dragen financieel bij om een project mogelijk te maken.

Groningers bijstaan

Om Groningers te informeren en persoonlijk bij te staan, organiseren we geregeld een Landschapscafé. Iedereen is in het café welkom om op een laagdrempelige wijze met ons in contact te komen. Groningers met concrete wensen en plannen nodigen we uit voor een gesprek. Iedereen kan bij ons vrijblijvend aankloppen voor hulp en advies. We vertellen dan wat de mogelijkheden zijn, en of en hoe we als Landschapswerkplaats kunnen helpen. Zo bekijken we welke financieringskansen er liggen en stimuleren we de aansluiting bij andere initiatieven.

Financieringswijze

Ons budget tot eind 2028: 21,4 miljoen euro. Dit bedrag besteden we graag zo goed, eerlijk en efficiënt mogelijk. We werken verschillende financieringssporen uit, zoals een subsidieregeling en het uitbesteden als opdracht. Voor het realiseren van het groen en blauw raamwerk en de recreatieve infrastructuur zetten we een subsidieregeling op. We willen projecten zoveel mogelijk via deze subsidieregeling financieren. Dit betekent dat bewoners en lokale partijen de leiding hebben bij de uitvoering van de projecten. Zij kunnen een subsidie aanvragen voor specifieke onderdelen uit deze Werkplaatsagenda, zoals het zichtbaar maken van maren, het inzaaien van oevers en bermen en het vergroenen van een verlaten gaslocatie. Aan de subsidie verbinden we voorwaarden. Zo zijn lokaal draagvlak en cofinanciering vereist. De subsidieregeling gaat naar verwachting in het voorjaar van 2025 in. We kunnen indieners ondersteunen bij hun aanvraag. Voor de gebiedsaanpakken verkennen we in de uitwerking welke manier van financieren het beste past. Dit kan zijn via de subsidieregeling of via een opdracht, waarvoor we uiteraard gebonden zijn aan juridische kaders en aanbestedingsregels. In enkele gevallen kan het nodig zijn om een incidentele subsidie te verstrekken. Achter in deze agenda staat een overzicht van de verdeling van de financiële middelen.

Unieke positie

In Groningen nemen we een unieke positie in. We zijn een neutraal podium en hebben de vrijheid en ruimte om met de initiatiefnemers een eigen koers te varen. Zo kunnen we optimaal de initiatieven aanjagen, zaadjes planten en laten uitgroeien, projecten ontwikkelen en partijen bij elkaar brengen. Door de vrije positie kunnen we, indien nodig, buiten de lijntjes kleuren, uitdagen én verbinden, en belangrijk: het Groninger landschap en de Groningers centraal stellen. Belangrijk is ook wat we niet doen. We voeren zelf niet uit, ondersteunen geen projecten die niet in lijn zijn met onze ambities, nemen geen overheid-staken over en kopen en beheren zelf geen terreinen.

Samenwerking en afstemming

Het werk van de Landschapswerkplaats en de projecten die we ondersteunen, stemmen we vroegtijdig af met betrokken gebieds-partijen, zoals de provincie, gemeenten, waterschappen, bewoners-organisaties, (recreatie)ondernemers en terreinbeherende organi-saties. We zoeken nadrukkelijk de verbinding met deze partijen, gaan na of projecten aansluiten bij bestaande (omgevings)visies en ruimtelijke ontwikkelingen en zoeken naar koppelkansen met organi-saties en overheden. Voor de samenwerking en afstemming richten we een overlegstructuur in die onder meer bestaat uit een regulier overleg binnen elk deelgebied. Daarbij sluiten we, indien mogelijk, aan bij bestaande overleggen. De gebiedspartijen adviseren ons over de aanpak en de inhoud van de projecten, dragen bij aan lokaal en bestuurlijk draagvlak en committeren zich bijvoorbeeld aan het beheer en onderhoud van projecten. Binnen een aantal gebiedspartijen, zoals de gemeenten, waterschappen en de provincie, zorgen we voor een vast aanspreekpunt om de lijnen kort te houden en optimaal samen te werken.

Overzicht projecten

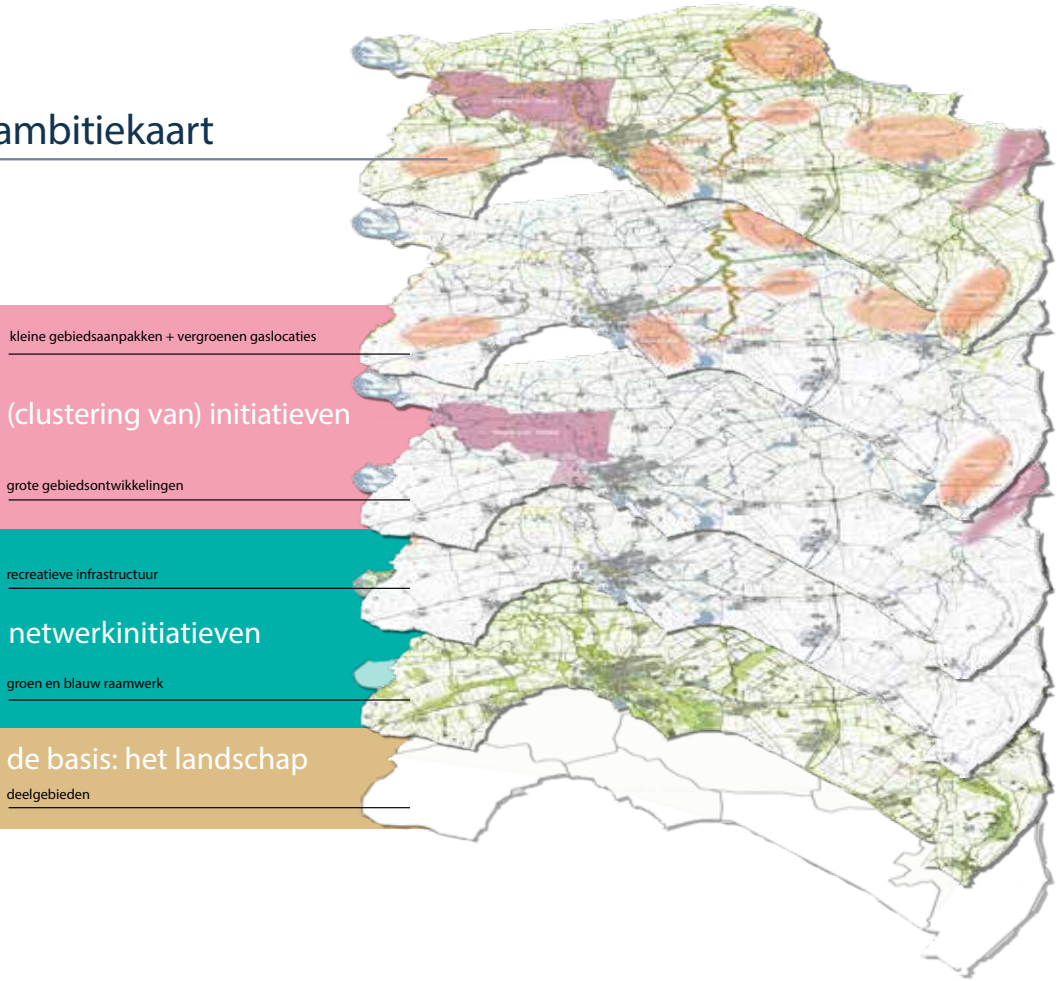
Een overzicht van alle projecten waar we als Landschapswerkplaats bij betrokken zijn, is te vinden op onze website

www.landschapswerkplaats.nl

Hier richten we ons op

Als Landschapswerkplaats moeten we keuzes maken. We kunnen niet het hele Groninger landschap verbeteren. Daarvoor ontbreekt het benodigde budget, de menskracht en de tijd. De afgelopen periode hebben we op basis van inventarisaties, analyses en gesprekken met initiatiefnemers en andere betrokkenen bepaald waar we ons op gaan richten. De kaarten rechts schetsen onze aanpak. Onderaan beginnen we bij het landschap. Dat is de basis. In het Groninger landschap werken we aan een groen en blauw raamwerk, recreatieve infrastructuur, grote gebiedsontwikkelingen en kleine gebiedsaanpakken. Deze sporen worden op de volgende pagina’s beschreven. Al die kaarten samen vormen onze ambitiekaart voor 2028.

ambitiekaart

Groen en blauw raamwerk

Initiatiefnemer Ernst Lofvers bij een impressie van een vergroende gaslocatie in Thesinge

In de provincie werken we samen met anderen aan het realiseren van een fijnmazig groen en blauw raamwerk in het landelijk gebied, waarbij blauw staat voor water en groen voor natuur en landschapselementen. Het raamwerk bestaat onder meer uit ecologisch beheerde bermen en oevers, beplanting op boerenerven, groen erfgoed, Tiny Forests® bij scholen, bosjes, bomenrijen, houtsingels, rietkragen en struweel. Met dit raamwerk ontstaat in het Groninger landschap meer variatie en leefruimte voor planten en dieren.

Als Landschapswerkplaats richten we ons de komende periode onder meer op het ecologisch beheer van bermen en de oevers. Overal in de provincie liggen bermen en oevers die traditioneel worden geklepeeld. Deze methode bevordert de biodiversiteit niet. Onze ambitie is dat ecologisch berm- en oeverbeheer een vanzelfsprekendheid wordt. Hiervoor richten we ons op de beheerders: de gemeenten en de provincie voor de bermen en de waterschappen voor de oevers. Allereerst brengen we het huidige beheer van bermen en oevers in de provincie in kaart. Dit leidt tot een Groninger bermenkaart, die online beschikbaar komt en laat zien waar de bermen liggen en hoe ze worden beheerd. We stellen de subsidieregeling van de Landschapswerkplaats open voor bermbeheerders om een bermbeheerplan op te stellen. In een nieuw digitaal platform dat we realiseren, vinden beheerders praktische kennis over

ecologisch berm- en oeverbeheer dat specifiek is gericht op de lokale omstandigheden. Meerdere keren per jaar organiseren we een platformbijeenkomst voor berm- en oeverbeheerders zodat ze onderling kennis kunnen delen en grens overstijgend kunnen samenwerken. Behalve de beheerders stimuleren we ook burgers, organisaties en ondernemers om initiatieven rond bermen en oevers te starten en helpen we ze op weg, onder meer met subsidie, persoonlijk advies, een praktische handleiding en een draaiboek.

Het groen en blauw raamwerk bestaat ook uit zogeheten groene stapstenen. Stapstenen zijn mini-natuurterreinen, zoals een Tiny Forest® op een schoolplein, een kolk in het Oldambt, een boerenerf of een dorpsbos. Vlinders, vogels, kleine zoogdieren en wilde bijen maken gebruik van deze groene oases. Voor de stapstenen richten we ons onder meer op het vergroenen van gaslocaties. Na het dichtdraaien van de Groninger gaskraan worden de gaswinningslocaties gesloten en opgeruimd. Nu nog zijn het grijze geasfalteerde plekken met installaties, omringd door hekken. Als Landschapswerkplaats maken we ons sterk om er groene terreinen van te maken, waar de natuur van profiteert en mensen uit de omgeving van genieten. Het idee komt van een groep bewoners in Thesinge. Het vergroenen van gaslocaties vertelt het verhaal van de aardbevingen en de fossiele gaswinning, maar ook de duurzame groene toekomst die Groningen

voorstaat. We hebben een analyse gemaakt van potentiële locaties, gaan in gesprek met grondeigenaren en zoeken naar koppelkansen, bijvoorbeeld met het ecologisch beheer van bermen en de aanleg van exclusieve wandelpaden. Zodat niet alleen de gaswinningslocatie een mini-natuurgebied wordt, maar ook de directe omgeving. We pakken de vergroening op in samenspraak met omwonenden en naburige dorpen. Onze ambitie is het realiseren van vijf tot zes groene gaslocaties in de provincie Groningen, al zijn we hiervoor afhankelijk van de medewerking van grondeigenaren. Vooraf doen we altijd onderzoek naar de verantwoordelijkheden van de locaties.

We willen in Groningen zoveel mogelijk nieuwe streekeigen bomen en struiken planten. Dat hier animo voor is, bleek uit de vele bomenplannen bij Toukomst. Bomen leveren veel voordelen op: ze verbeteren de biodiversiteit, zuiveren en koelen de lucht, leggen broeikasgassen vast en zorgen voor een gezonde omgeving waar het fijn vertoeven is. Voor deze ambitie werken we samen met het Programma Bos en Hout van de provincie Groningen om meer bos en landschapselementen aan te leggen waar dat ruimtelijk en landschappelijk past. We financieren en adviseren projecten van burgers en lokale partijen om streekeigen plantmateriaal aan te planten volgens een beplantingsplan dat is afgestemd op de lokale bodemsamenstelling, waterstand en historie. Voor MEER-bos, een nieuw bos langs de A7 ter hoogte van de MEER-dorpen Engelbert en Middelbert, stelden we eerder een ontwerpschets op. We blijven bij de ontwikkeling van MEER-bos betrokken. Ook dragen we bij aan het initiatief Tiny Forests® om op circa veertig schoolpleinen een bosje met streekeigen soorten aan te leggen ter grootte van een tennisbaan. We inventariseren de

animo bij scholen, brengen de kansrijke locaties in kaart en dragen financieel bij. Daarnaast zijn we in gesprek om (boeren)erven te vergroenen met bomen en struiken en inventariseren we de beplantingwensen van gemeenten en andere initiatieven voor het vergroten of revitaliseren van het bosareaal. Met dorpen en wijken kijken we of ze een vervolg kunnen geven aan de realisatie van opgaand groen die in hun dorps- of wijkvisies zijn opgenomen.

Weg- en erfbeplanting in het Oldambt

Ecologisch beheerde berm in bloei

Recreatieve infrastructuur

Drewes Wildeman (links) en
Rudi van Oosten (rechts), twee
van de initiatiefnemers van
het initiatief Masterplan varen

Het Groninger landschap, dat zo rijk is aan natuur en cultuurhistorie, willen we toegankelijker en beter beleefbaar maken voor Groningers. De recreatieve infrastructuur waar we aan werken bestaat onder meer uit ommetjes, exclusief toegankelijke paden voor wandelaars, ruiterspaden, vaarwegen voor de kleine recreatievaart en bereikbare pleisterplaatsen, zoals erfgoed, natuurgebieden en dorpskernen. Deze infrastructuur zorgt dat omwonenden en bezoekers optimaal van het landschap kunnen genieten. Ook biedt het Groninger landschap een bron aan verhalen die we helpen uitdragen. Want wie het landschap beter kent en leert lezen, gaat het meer waarderen.

Anders dan Friesland staat Groningen niet bekend als vaarprovincie. Terwijl we over een grote maritieme geschiedenis beschikken en een prachtig waternetwerk van beken, maren, diepen, meren en wijken. Dit netwerk biedt ongekende kansen voor de recreatievaart. Samen met recreatieondernemers en gebiedspartijen willen we Groningen beter bevaarbaar maken voor de kleine recreatievaart, dus kano's, sloepen en sup's. Alle doorgaande vaarwegen in ons land zijn opgenomen in het landelijke basisrecreatietoervaartnet (BRTN). Voor deze BRTN-vaarwegen gelden criteria als brughoogte en vaarwegdiepte. In 2025 staat een BRTN-actualisatie op het programma, waarbij voor het eerst de kleine recreatievaart wordt meegenomen. Voor Groningen betekent

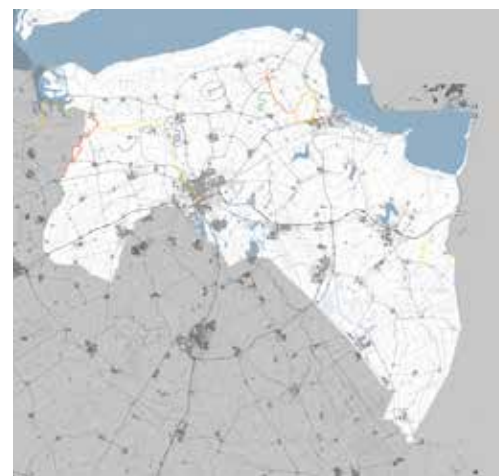
dit dat nieuwe vaarwegen op de BRTN-kaart worden aangegeven. Voor de kleine recreatievaart brengen we samen met andere partijen de potentiële vaarwegen in kaart en inventariseren we de obstakels en vereiste verbeteringen, zoals de aanleg van steigers, niet-bedienbare sluizen en uit- en opstapplekken. We ontwikkelen nieuwe vaarroutes, nemen obstakels weg en adviseren en financieren initiatieven om de kleine recreatievaart te stimuleren. Denk aan het Groen-witte sloepenplan om met elektrische sloepen te varen. Samen met recreatieve ondernemers breiden we het sloepenplan de komende jaren uit.

Met de bestaande fiets- en wandelknooppunten beschikt Groningen al over een fijnmazig en aantrekkelijk aanbod aan routes. Wat in het aanbod ontbreekt, zo blijkt uit gesprekken en analyses, zijn paden exclusief voor wandelaars en ruiterspaden. Wandelaars moeten vaak noodgedwongen over asfaltwegen of fietspaden lopen en ruiters rijden vaak in de wegberm van een drukke weg. Als Landschapswerkplaats richten we ons op paden die exclusief zijn voor wandelaars, op ruiterspaden en op ontbrekende schakels in lange fietsroutes. De komende periode brengen we de huidige en potentiële paden voor wandelaars en ruiters in kaart. De analyse vullen we aan met lokale veldkennis uit de gebieden. We zoeken naar missing links om nieuwe routes te ontsluiten en bestaande routes te verbeteren. Deze missing links lopen bijvoorbeeld voor wandelaars over

boerenland en slaperdijken. Met de routes willen we aantrekkelijke locaties, zoals borgen, wierden, dorpen en natuurgebieden, met elkaar verbinden. Bij deze locaties krijgen recreanten informatie en kunnen ze even rusten. We dragen ook bij aan een studie naar de ligging en herstelkansen van historische paden, zoals kerkenpaden, pelgrimsroutes en ossengangen rondom wierden. Vervolgens ondersteunen we initiatieven van Groningers en lokale organisaties om nieuwe paden te ontsluiten, bestaande paden om te leggen, historische paden te herstellen en voorzieningen te verbeteren.

Middeleeuwse kerken, wierden van meer dan tweeduizend jaar oud, historische molens, borgen, landgoederen: Groningen is rijk aan cultureel erfgoed. Het culturele erfgoed draagt bij aan de identiteit van Groningen en maakt de provincie aantrekkelijk voor toerisme en recreatie. Als Landschapswerkplaats richten we ons onder meer op de diepen en maren, vooral in het noordelijke deel van de provincie. Diepen als het Damsterdiep vormen belangrijke cultuurhistorische verkeersassen waarlangs veel cultureel erfgoed aanwezig is. Denk aan sluizen, molens, oude steenfabrieken en scheepsbedrijven. We ondersteunen projecten die het verhaal van de waterlopen, de geschiedenis en het watererfgoed uitdragen. De maren stammen uit de tijd dat Noord-Groningen een kweldergebied was. De vroegere kweldergeulen kronkelen nog altijd

door het land. We brengen de oude waterlopen, het watererfgoed en het draagvlak onder de omwonenden in kaarten en stellen een visie op, waarin we duidelijk maken welke kansen en projecten we gaan financieren en bijstaan. We zoeken naar partijen die zich willen inzetten om oevers te vergroenen, oude waterlopen te herstellen of meer zichtbaar te maken in het landschap. We maken ons sterk om de beleefbaarheid te vergroten, bijvoorbeeld door het toegankelijk maken van maai- en trekpaden langs de maren of het realiseren van een hoogholtje. Zichtbaar maken van oude waterlopen, zoals de Fivel, kan ook met (kunst)objecten, rietoevers of specifieke zaaimengsels.

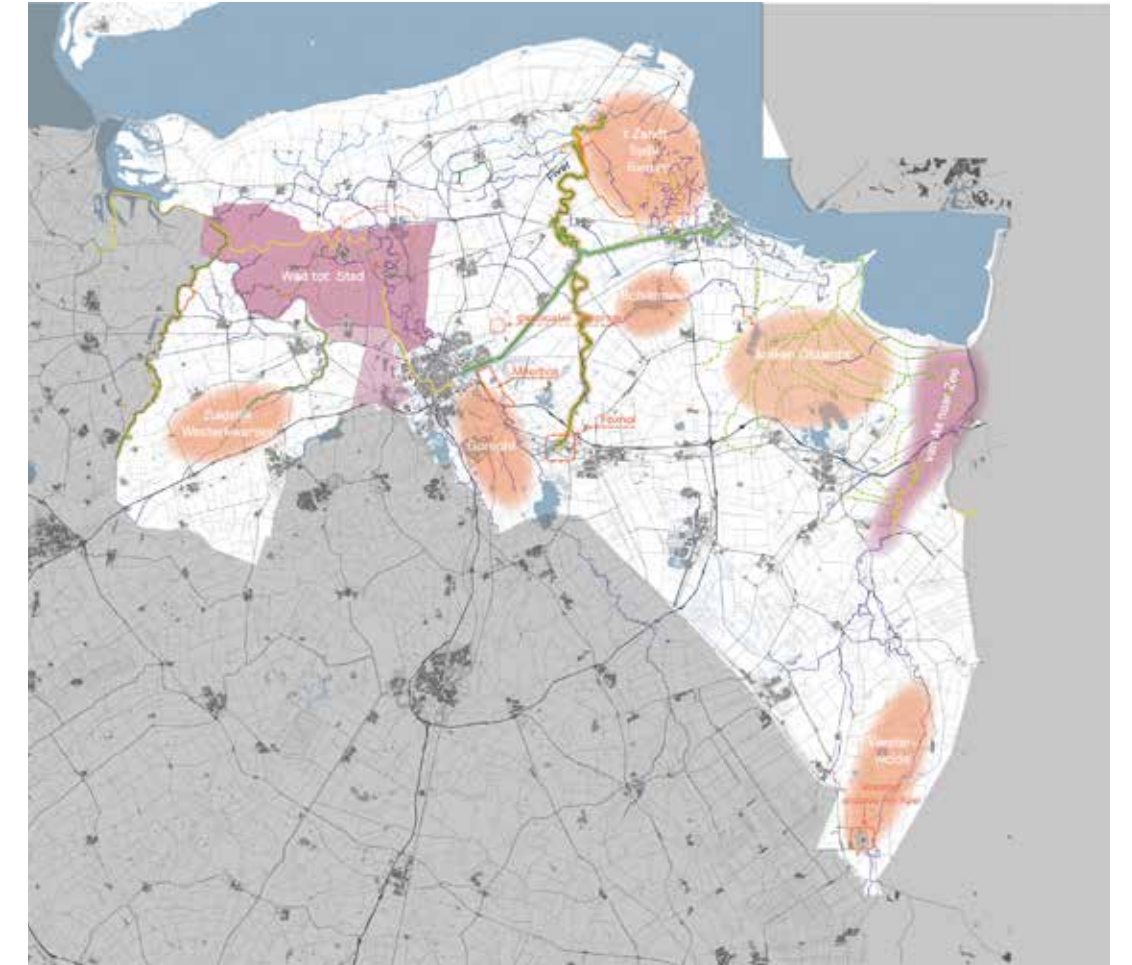

Gebiedsaanpakken en -ontwikkelingen

Samen met andere partijen richten we ons onder meer op paden die exclusief zijn voor wandelaars

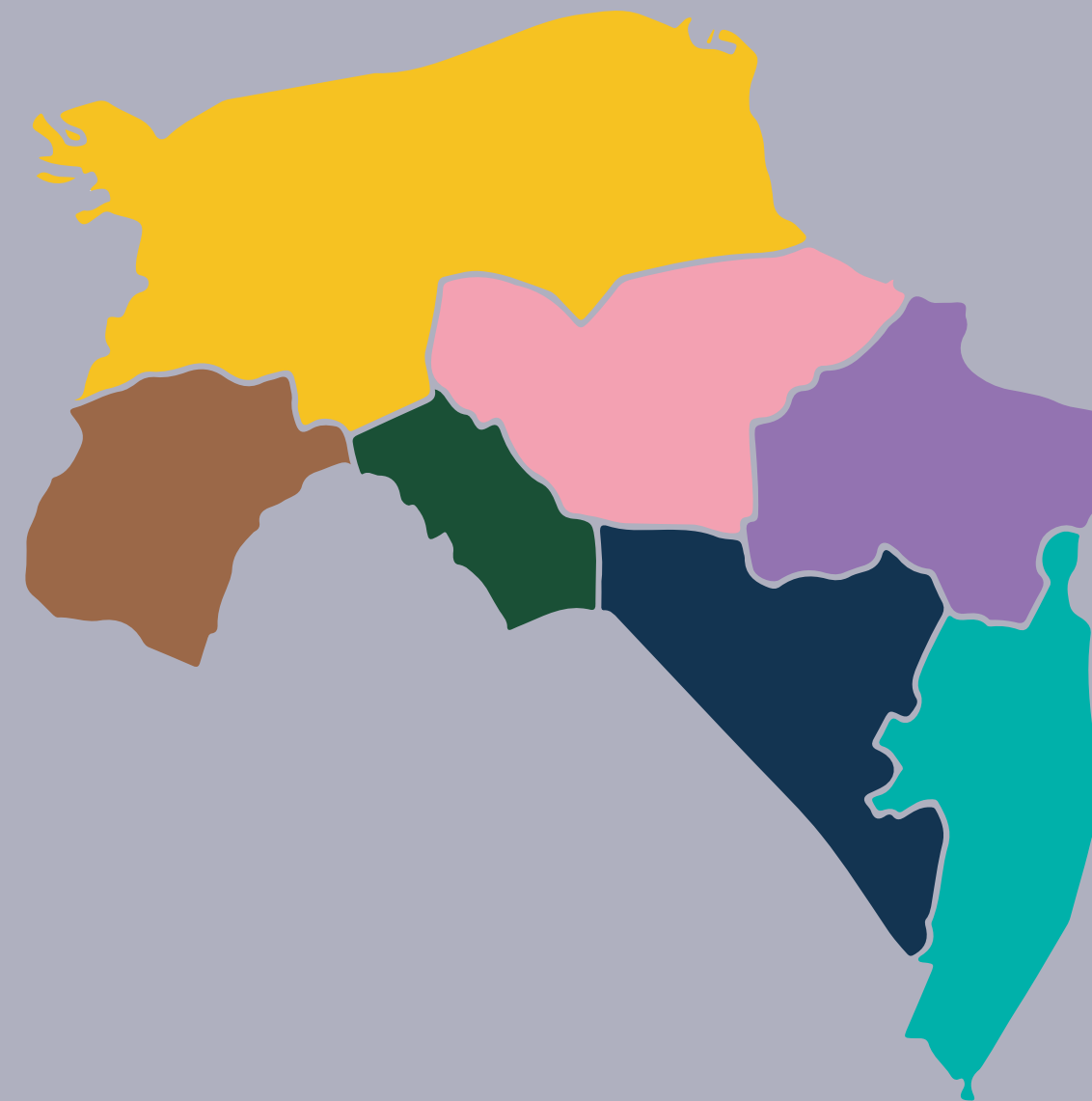
Projecten kunnen elkaar lokaal versterken. Een wandelpad is mooi, maar nóg mooier langs ecologisch beheerde bermen en een natuurvriendelijke oever. Door het clusteren en slim combineren van de tien initiatieven creëren we samenhang en zorgen we dat ze elkaar aanvullen en versterken. Zo verbeteren we de ruimtelijke kwaliteit in het gebied. Verspreid over de provincie gaan we aan de slag met acht kleine gebiedsaanpakken. Deze kleine gebiedsaanpakken staan verderop in de agenda beschreven bij de deelgebieden. Bij voorkeur sluiten we aan bij lopende projecten. Dit verhoogt de slagingskans en de slagkracht van projecten. Naast de kleine gebiedsaanpakken werken we aan twee grote gebiedsontwikkelingen, namelijk 't Wad tot Stad en Van Aa naar Zee. Ook deze twee grote gebiedsontwikkelingen zijn bij de deelgebieden uitgewerkt. Bij de grote gebiedsontwikkelingen gaan we na welke kansen er zijn bij andere gebiedspartijen voor financiering en beheer en onderhoud. We leveren maatwerk en kijken per gebiedsaanpak en -ontwikkeling wat nodig is.

Zeven deelgebieden in Groningen

Hoe het groen en blauw raamwerk en de recreatieve infrastructuur eruitzien verschilt per landschap. Groningen kent een variatie aan landschappen. Zuidelijk Westerkwartier, Veenkoloniën, Oldambt, Westerwolde, Gorecht, Centrale Woldgebied & Duurswold, Waddenkust & Wierdenland: overall verschilt de bodem, de ontstaansgeschiedenis, de cultuurhistorie en het landgebruik. Waar het Oldambt weids en uitgestrekt is, voelt het Zuidelijk Westerkwartier juist besloten aan. Hét raamwerk dat op elk landschapstype past, bestaat niet. Daarom kiezen we voor een regionale aanpak, passend bij de ruimtelijke kwaliteit van het landschap. Verderop in deze agenda beschrijven we per deelgebied waar we ons op gaan richten.

- Waddenkust & Wierdenland
- Centrale Woldgebied & Duurswold
- Oldambt
- Westerwolde
- Zuidelijk Westerkwartier
- Gorecht
- Veenkoloniën

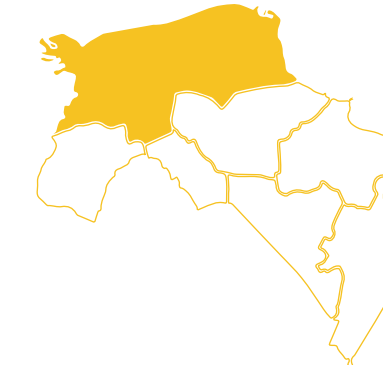

Budget: 6,53 miljoen euro

Agenda Waddenkust & Wierdenland

Het landschap kenmerkt zich door het open karakter met weidse uitzichten, slingerende waterlopen (maren) en statige boerderijen met grootschalige zeepolders langs de kuststrook. Achter de dijken ligt een eeuwenoud cultuurlandschap, waar de wierden van meer dan tweeduizend jaar oud als groene eilanden het reliëf bepalen.

Impressie van maren met natuurvriendelijke oevers waar Groningers naar hartenlust van genieten

Groen en blauw raamwerk

In dit open landschap richten we ons onder meer op de diepen en maren. Als voormalige kwelder-geulen slingeren de maren door het Groninger land. Het waternetwerk verbindt dorpen met elkaar en met de stad Groningen. We brengen de natuurkansen in de diepen en maren in kaart en doen historisch onderzoek. Vervolgens bepalen we samen met lokale partijen waar we aan de slag gaan. We willen (delen van) diepen en maren biodiverser maken met ecologisch oeverbeheer en aanplant van struweel. Natuurvriendelijke oevers verhogen de biodiversiteit en maken de waterlopen aantrekkelijker voor omwonenden en bezoekers. Daarnaast willen we het verhaal van deze waterlopen vertellen aan de hand van het specifieke watererfgoed. We zetten ons in om de Fivel, een deels verdwenen rivier, weer zichtbaar

te maken in het landschap (zie kleine gebiedsaanpak). Voor andere oude waterlopen onderzoeken we of herstel van gedempte maren kansrijk is. Met de beheerders en bewoners zetten we ons tevens in om lokaal het bermbeheer te verbeteren.

Het open landschap leent zich niet zozeer voor de aanplant van bossen. Wel vormen de (boeren) erven en de wierdendorpen groene oases in het verder open landschap. We dragen bij aan projecten die erfeigenaren bijstaan met het vergroenen van hun (boeren)erven door de aanplant van nieuwe bomen en struiken en helpen dorpen bij het realiseren van de groene onderdelen van hun dorpsvisies.

Ook zien we kansen voor het realiseren van groene wegbeplanting, dorpsbosjes en buitenles-locaties voor scholen (Tiny Forests®). Flora en fauna zullen profiteren van de nieuwe streekeigen beplanting.

Recreatieve infrastructuur

De diepen en maren in dit landschap bieden bij uitstek kansen voor de kleine recreatievaart. We hebben de potentiële vaarroutes in kaart gebracht. De inventarisatie levert veel kansrijke routes op. Zo is het gebied rondom Ten Boer en de Westerwijtwerdermaar wel bevaarbaar, maar zijn de bruggen te laag. Voor recreanten die varen met een kano, een sloep of een sup creëren we aantrekkelijke rondjes, waarbij ze onderweg kunnen uitstappen op een bijzondere plek, zoals een borg. Om de rondjes te ontsluiten, lossen we samen met gebiedspartijen obstakels zoals lage bruggen en duikers op. Een grote kans voor de kleine recreatievaart doet zich voor rond de dorpen Spijk en Bierum, waar een ontbrekende schakel ligt tussen de vaarwegen in het Hogeland en die in de Eemsdelta. Het verbinden van deze vaarwegen verbetert de doorvaarbaarheid van Groningen voor de kleine recreatievaart. Ook willen we sommige waterlopen beter bereikbaar en zichtbaar maken voor wandelaars, bijvoorbeeld door het openstellen van maaipaden en slaperdijken.

Kleine gebiedsaanpakken en grote gebiedsontwikkeling

In dit landschap concentreren we onze capaciteit, energie en budget in eerste instantie in twee kleine gebiedsaanpakken. Hierin bundelen we de initiatieven, zodat ze elkaar aanvullen en versterken. Zo vergroten we de impact op het landschap. Naast de gebiedsaanpakken werken we in dit landschap aan een grote gebiedsontwikkeling.

Kleine gebiedsaanpak: Fivel weer zichtbaar

Lang geleden stroomde de rivier de Fivel van de huidige Veenkoloniën naar het noorden, richting de Waddenzee. Dorpen als Westeremden en Zeerijp lagen aan de getijdenrivier en op de plek van de Eemshaven lag eens de monding. Van de voormalige Fivel is weinig meer over. Van de verdwenen rivier resteren wel nog de sporen in het landschap: van waterplassen tot kronkelende wegen, dijken en sloten. In opdracht van de gemeente Eemsdelta en het College van Rijksadviseurs is met het project ‘Repair with Gold’ een studie gemaakt over de geschiedenis van de Fivel. Meerdere partijen, waaronder de gemeente, bewoners en het waterschap, willen de vroegere loop van de Fivel weer zichtbaar maken in het landschap. Het zichtbaar maken van de Fivelloop creëert menig koppelkans, zoals het vergroten van de biodiversiteit en de realisatie van wandelpaden. Als Landschapswerkplaats helpen we

Verbeelding van de historie van de Fivelboezem

mee om de kansen te inventariseren, waar nodig stellen we schetsontwerpen op en betrekken we bewoners en grondeigenaren bij het project. Ook willen we het verhaal van de verdwenen rivier actief mee helpen uitdragen.

Kleine gebiedsaanpak: ‘t Zandt-Spijk-Bierum

Een grote kans voor een gebiedsaanpak doet zich voor rond de dorpen Spijk en Bierum, waar een ontbrekende schakel ligt tussen de vaarwegen in het Hogeland en die in de Eemsdelta. Het verbinden van deze vaarwegen maakt de hele regio extra aantrekkelijk voor de kleine recreatievaart, dus voor kano’s, sloepen en sup’s. Samen met bewoners en ondernemers zoeken we naar kansen om vaarwegen geschikt te maken voor de kleine recreatievaart en ondersteunen we concrete initiatieven. Denk aan het verbeteren van de bebording en de aanleg van aanmeerplekken of steigers. De projecten gaan samen met het versterken van de biodiversiteit. Ook zoeken we naar mogelijkheden om de vaarwegen beter bereikbaar te maken voor wandelaars, bijvoorbeeld door langs een vaarweg een pad te realiseren.

Grote gebiedsontwikkeling: ‘t Wad tot Stad

Het Reitdiep verbindt de Waddenzee met de stad Groningen. Het Reitdiepgebied en Middag-Humsterland vormen een waardevol cultuurlandschap van meer dan tweeduizend jaar oud. Met oude dijken, kronkelende maren en sloten, kleine perce-

len en verhoogde wierden. Een groep bewoners maakt zich zorgen over de teloorgang van het historische cultuurlandschap. Ze zien de kwaliteit achteruitgaan, onder meer door nieuwe bebouwing en schaalvergroting in de landbouw. Om de bewoners bij te staan, werken we samen aan een gebiedsontwikkeling. Eerste stap is het opstellen van een landschapsvisie, waarvoor een landschapsbureau is ingeschakeld. De visie wordt samen met bewoners, ondernemers en organisaties opgesteld en vormt vervolgens het startpunt voor concrete projecten rond landschapsverbetering en het vergroten van de beleving, de bedrijvigheid en de leefbaarheid. Nieuwe projecten die volgen uit de visie ondersteunen we als Landschapswerkplaats.

Budget: 2,96 miljoen euro

Agenda Centrale Woldgebied & Duurswold

Het Centrale Woldgebied, ten noorden van het Eemskanaal, is een laaggelegen zeeleigebied. Het Duurswold ligt ten zuiden van het Eemskanaal en is een veenontginningsvlakte. In het open landschap liggen meerdere vaarwegen, waaronder het Damsterdiep, het Slochterdiep en het Eemskanaal. De dorpen bevinden zich als langgerekte groene linten langs de vaarwegen en op de zandruggen.

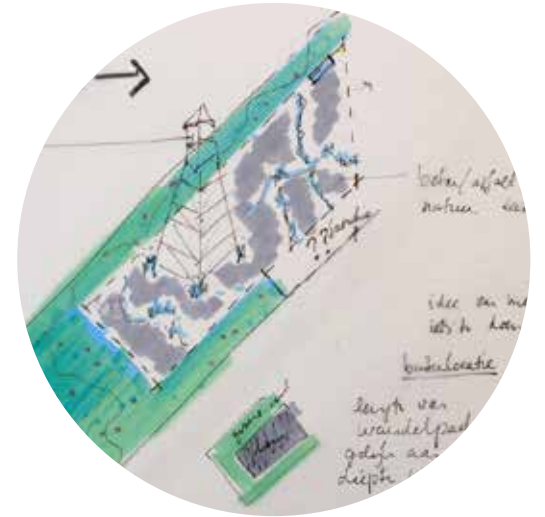
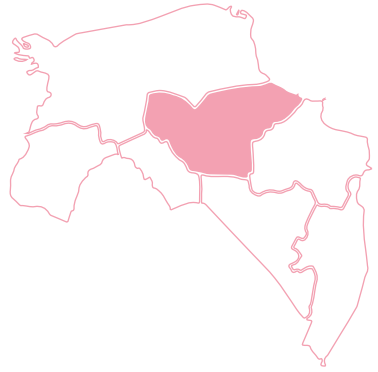
Groen en blauw raamwerk

In dit landschap bestaat het raamwerk uit lange lijnen in de vorm van wegbermen, groene dorpslinten, diepen en voormalige dijken. Samen met beheerders en bewoners werken we aan een ecologisch beheer van bermen, oevers en dijken. Dit bevordert de biodiversiteit in het gebied. Speciale aandacht krijgen de voormalige gaslocaties, die nu nog als geasfalteerde littekens in het landschap liggen. Samen met grondeigenaren, omwonenden en naburige dorpen gaan we een aantal gaslocaties vergroenen. Als rijke natuurbosjes vertellen ze dan het verhaal van de gaswinning, maar laten ze ook zien dat Groningen kiest voor een groene en duurzame toekomst. Een locatie waar we al mee aan de slag zijn, ligt bij het dorp Thesinge. We zijn er in gesprek met de grondeigenaar en hebben een eerste ontwerp-

schets opgesteld. Eind 2024 ligt naar verwachting een plan op tafel. Voor de aanplant van bomen dragen we bij aan projecten rond beplanting die de lijnen in het landschap versterken. Denk aan bomen en struweel langs wegen en waterlopen. Op veel plaatsen zijn bomen verdwenen door boomziekten, wegverbredingen of schaalvergroting in de landbouw. Herplant en nieuwe aanleg versterken de kernkwaliteiten van het landschap.

Recreatieve infrastructuur

De meerdere diepen in dit gebied bieden kansen voor de kleine recreatievaart. We brengen de diepen en maren in kaart en ondersteunen partijen met initiatieven rond het watererfgoed. Het Damsterdiep vormt bijvoorbeeld een belangrijke cultuurhistorische verkeersas waarlangs veel cultureel erfgoed aanwezig is. De molens, oude

Een van onze schetsontwerpen van de gaslocatie Thesinge

steenfabrieken, scheepsbedrijven en kalkovens vertellen het verhaal van de industrialisatie.

Kleine gebiedsaanpak

In dit landschap concentreren we onze capaciteit, energie en budget in eerste instantie in één kleine gebiedsaanpak. In het gebied bundelen we de projecten, zodat ze elkaar aanvullen en versterken. Zo vergroten we de impact op het landschap.

Kleine gebiedsaanpak: Schildmeer en omgeving

Als onderdeel van het natuurgebied 't Roegwold is de omgeving van het Schildmeer volop in ontwikkeling. Oude natuur wordt aangevuld met nieuwe natuur en landbouwgebieden worden heringericht. Het gevarieerde natuurgebied van open water, grasland en moeras biedt een enorme potentie om te recreëren en te genieten van de natuur, met een meer en vaarwegen voor de kleine recreatievaart en natuur om te wandelen en te paardrijden. Op en rond het Schildmeer vinden meerdere projecten van ondernemers en andere partijen plaats, die wij als Landschapswerkplaats bijstaan. Eerder heeft Toukomst al bijgedragen aan de realisatie van een nieuwe ruiterroute rond het meer.

Fietsen langs het Schildmeer

Centrale

Budget: 2,64 miljoen euro

Agenda Oldambt

In het Oldambt openbaart zich een weids landschap. Met imposante boerderijen en eindeloze graanvelden die het land goudgeel kleuren. De opgeslibde zeebodem maakt het land vruchtbaar en nog altijd rijden de combines af en aan. Als ringen liggen de dijken, met de karakteristieke dijkcoupures, in het landschap. Lange rijen bomen onderbreken hier en daar de horizon. Met elke ingepolderde polder werd de Dollard kleiner en nam het landbouwareaal toe. Achter de laatste dijk liggen de kwelders en de Waddenzee.

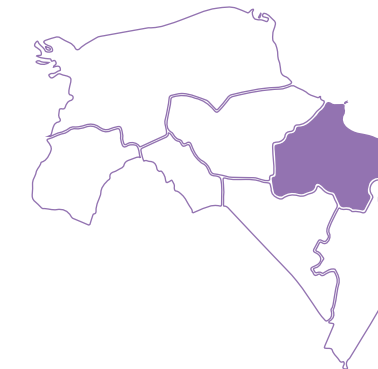
Impressie van een wandelpad langs herstelde kolken in het Dollardgebied, wegbeplanting, een slaperdijk en een natuurlijke overgang tussen zoet en zout water

Groen en blauw raamwerk

In dit open agrarisch landschap bestaat het raamwerk uit wegbermen, slaperdijken, bomenrijen, bermen en kolken. Speciale aandacht krijgen de vele kolken in het gebied (zie kleine gebiedsaanpak). In en bij de dorpen maken we ons sterk om, samen met bewoners, kleine bosjes en groenstroken te realiseren. Denk aan de aanleg van voedselbossen en buitenleslocaties voor scholen (Tiny Forests®). We zoeken naar kansrijke locaties om het (her)planten van de karakteristieke wegbeplanting te ondersteunen. Ook willen we de uitbreiding van de bestaande bossen in de omgeving van de Blauwe Stad van de grond krijgen.

Recreatieve infrastructuur

Het verbinden van de kolken met ecologische beheerde bermen biedt kansen voor exclusieve wandelpaden en het vertellen van de bijzondere ontstaansgeschiedenis. Ook de slaperdijken zijn ideaal voor het realiseren van exclusieve wandelpaden. Als een tribune biedt een dijk een prachtig uitzicht over het weidse landschap. Rond het Oldambtmeer kijken we of partijen bereid zijn om ruiterroutes te realiseren.

Kleine gebiedsaanpak en grote gebiedsontwikkeling

In dit landschap concentreren we onze capaciteit, energie en budget in eerste instantie op één kleine gebiedsaanpak. Hierin bundelen we de initiatieven, zodat ze elkaar aanvullen en versterken. Zo vergroten we de impact op het landschap. Naast de kleine gebiedsaanpak werken we in dit landschap aan een grote gebiedsontwikkeling, waarvoor een landschapsvisie wordt opgesteld.

Met de betrokkenen van Van Aa naar Zee organiseerden we een excursie naar Nieuwe Statenzijl, waar de Westerwoldse Aa in de Dollard stroomt

Kleine gebiedsaanpak: Kolken in het Dollardgebied

In het Oldambt liggen veel dijken die in het verleden geregeld doorbaken. Bij deze doorbraken ontstonden kolken, waarvan meerdere nog altijd zichtbaar zijn. De kolken vertellen het historische verhaal van de strijd tegen de zee en vormen waardevolle biodiverse eilanden in het open agrarische landschap. Een groep burgers, verenigd in de werkgroep Oldambt van IVN Westerwolde-Oldambt, zet de kolken in de schijnwerpers. Deze werkgroep heeft de kolken in kaart gebracht, een visie opgesteld en een kolkenboek gepubliceerd. De ambities van deze werkgroep reiken echter verder. Als Landschapswerkplaats willen we meedenken en verkennen hoe we meerdere kolken met elkaar verbinden, bijvoorbeeld met wandel- en fietspaden en ecologisch beheerde bermen. Tussen de kolken ontstaat zo een groene dooradering van het landschap. Daarnaast dragen we bij aan het herstel van kolken als groene stapstenen in het open landschap en willen we verkennen hoe we samen met de bewoners het verhaal van deze unieke landschapselementen breder kunnen uitdragen.

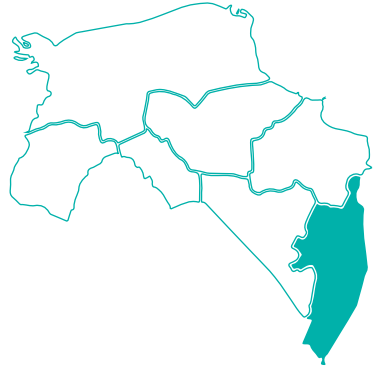
Grote gebiedsontwikkeling: Van Aa naar Zee

Vroeger zat de waddenkust vol met diepe getijdenbekkens, waar het water vrij in- en uitstroomde. Via het Eems-Dollard estuarium stroomde het zeewater ver de Westerwoldse Aa in. Tegenwoordig sluiten dijken en sluizen het binnenland hermetisch af. De meest kansrijke locatie langs de waddenkust om weer een robuuste natuurlijke overgang tussen zoet en zout te realiseren, ligt aan de oostgrens van Groningen, waar de sluis van Nieuwe Statenzijl een harde grens vormt. Waar zoet en zout elkaar ontmoeten, ontstaat brak water. De komende jaren verkennen we de haalbaarheid van het idee om een binnendijks brakwatergebied te ontwikkelen. Een brakwatergebied dient vele doelen: van het tegengaan van bodemdaling en vertroebeling in de Eems-Dollard tot het bevorderen van de biodiversiteit en het versterken van de recreatie. Deze gebiedsontwikkeling vereist draagvlak in de regio, wetenschappelijk onderzoek en samenwerking met (lokale) partijen. Als Landschapswerkplaats onderzoeken we samen met de initiatiefnemers de haalbaarheid van het idee. De komende jaren staan in het teken van een ontwerpend haalbaarheidsonderzoek. Via kunst en cultuur laten we het idee alvast landen in de hoofden en de harten van Groningers.

Budget: 2,68 miljoen euro

Agenda Westerwolde

Het landschap van Westerwolde bestaat grotendeels uit een beekdallandschap dat is gevormd door de rivieren de Ruiten Aa en de Westerwoldsche Aa. Ze vormen de ruggengraat van het gebied. Rondom de rivieren is een kleinschalig besloten esdorpenlandschap ontstaan, met laaggelegen beekdalen en daarnaast hogere zandgronden met bossen, glooiende akkers, heidevelden, houtwallen, bochtige waterwegen en zandpaden. Buiten het beekdallandschap ligt een open veenkoloniaal heideontginningslandschap.

Groen en blauw raamwerk

In dit landschap bestaat het raamwerk uit onder meer wegbermen, landschappelijke beplanting langs wegen en groene erven. In dit deelgebied liggen legio kansen om houtwallen en -singels te herstellen, bossen uit te breiden en struweel aan te planten langs de veenkoloniale wijken. Als Landschapswerkplaats stimuleren en financieren we initiatieven van bewoners om hun erf, straat, dorp of wijk te vergroenen.

Recreatieve infrastructuur

Voor de recreatie focussen we ons in eerste instantie op de exclusieve wandelpaden (zie kleine gebiedsaanpak). Omdat veel wandelpaden langs autowegen lopen, willen we het aanbod uitbreiden met paden die enkel toegankelijk zijn voor wandelaars. Lange tijd werd de streek bezocht door handelaren en pelgrims die op doorreis waren. Ook lagen er kerkenpaden en oude smokkelroutes. Met historisch onderzoek brengen we de historische paden in kaart. Samen met de streek zoeken we naar kansen om paden toegankelijk te maken voor wandelaars. Hetzelfde doen we met ruiterspaden.

Kleine gebiedsaanpak

In dit landschap concentreren we onze capaciteit, energie en budget in eerste instantie in één kleine gebiedsaanpak. Hierin bundelen we de initiatieven, zodat ze elkaar aanvullen en versterken. Zo vergroten we de impact op het landschap.

Kleine gebiedsaanpak: Historische en religieuze wandelpaden

In Westerwolde liggen tal van historische religieuze paden, zoals kerkenpaden en oude pelgrimsroutes. Samen met partijen brengen we met historisch onderzoek de historische padenstructuur van Westerwolde in kaart. Op basis van het onderzoek jagen we initiatieven aan om de opgedane kennis te delen en de historische paden te ontsluiten en mogelijk te herstellen. We verkennen met partijen de kansen om wandelpaden langs kerken en kloosters aan te laten sluiten op een interregionaal en internationaal wandelnetwerk. Ook verkennen we de traditionele 'kloostergang'. Dit zijn zeer korte wandelpaden voor mensen die moeilijk ter been zijn. De projecten combineren we bij voorkeur met maatregelen die de biodiversiteit vergroten, zoals de aanplant van bomen en het ecologisch beheer van bermen.

Uitsnede uit historische kaart van 1767 van het klooster Ter Apel

Klooster Ter Apel

Budget: 2,12 miljoen euro

Agenda Zuidelijk Westerkwartier

Het Zuidelijk Westerkwartier staat bekend om het coulisselandschap. Op de vroeger afgegraven veengronden geven houtwallen en -singels van oudsher de perceelsgrenzen aan. In het kleinschalige besloten landschap liggen de lintvormig gevormde dorpen op verhoogde zandruggen. Naast het besloten deel kent dit landschap een open deel met laaggelegen veengronden, beekdalen en het Leekstermeer.

Impressie van prachtige wandelpaden tussen de houtsingels en de Oude Riet die weer zichtbaar is in het landschap

Groen en blauw raamwerk

In dit coulisselandschap bestaat het raamwerk vooral uit bermen, beken en houtwallen en -singels. Voor het vergroten van de biodiversiteit richten we ons onder meer op de aanplant van bomen en struiken op erven, het herstellen van groene wegbeplantingen, het herstellen van houtwallen- en singels en de aanleg van voedselbossen, buitenleslocaties voor scholen (Tiny Forests®) en dorpsboomgaarden. Om dit voor elkaar te krijgen, jagen we lokale initiatieven aan en maken we projecten mogelijk door ze te financieren. Van de waterlopen krijgt de Oude Riet speciale aandacht (zie kleine gebiedsaanpak). De Oude Riet stroomde vroeger vanuit het zuiden naar het Reitdiep. Langs delen van de waterloop liggen kansen om de biodiversiteit te vergroten. Dit geldt ook voor de Lauwers die de grens vormt tussen de provincies Fryslân en Groningen.

Recreatieve infrastructuur

In dit landschap focussen we ons vooral op de exclusief voor wandelaars toegankelijke wandelpaden. In het Zuidelijk Westerkwartier liggen tal van historische paden, zoals kerkenpaden, oude pelgrimsroutes, ossengangen, hooipaden en oude verbindingswegen. Treffend voorbeeld is 't Pad, een oude onverharde weg over de zandrug in het Zuidelijk Westerkwartier tussen Marum en Tolbert. We zoeken met lokale partijen naar kansrijke exclusieve paden, bijvoorbeeld over boerenland, om bestaande wandelroutes aantrekkelijker te maken. Met deze paden willen we karakteristieke locaties, zoals borgen, molens, natuurgebieden en dorpskernen, met elkaar verbinden. Als Landschapswerkplaats brengen we de paden in kaart en ondersteunen we initiatieven om ze voor het voetlicht te brengen en indien nodig te herstellen.

Kleine gebiedsaanpak

In dit landschap concentreren we onze capaciteit, energie en budget in eerste instantie in één kleine gebiedsaanpak. Hierin bundelen we de initiatieven, zodat ze elkaar aanvullen en versterken. Zo vergroten we de impact op het landschap.

Kleine gebiedsaanpak: zichtbaar maken van Oude Riet

De Oude Riet stroomde vroeger vanaf Marum naar het Reitdiep. De voormalige getijdenrivier is grotendeels verlegd en gekanaliseerd, maar de oude loop is nog deels te zien in het reliëf van het landschap. Nog altijd loopt de oude loop als een (on)zichtbare ader door het Westerkwartier. Langs delen van de Oude Riet vindt momenteel waterberging en natuurontwikkeling plaats. Ook elders langs de oude loop liggen kansen om de rivier weer zichtbaar te maken in het landschap en het verhaal van de Oude Riet te vertellen. Een platform van meerdere lokale groepen maakt zich hier sterk voor. Als Landschapswerkplaats ondersteunen we dit project.

Deze vogel, de baardman, houdt van oud riet

Budget: 1,06 miljoen euro

Agenda Gorecht

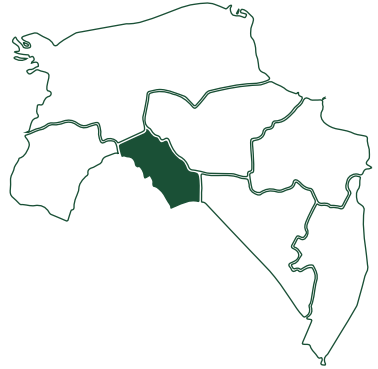
Het esdorpenlandschap van het Gorecht bestaat uit hogere zandgronden op de Hondsrug en laaggelegen beekdalen. Op de Hondsrug, die vanaf het zuiden tot de stad Groningen loopt, voelt het kleinschalig en besloten aan met glooiende akkers, houtwallen, zandpaden en pingoruïnes. Aan weerszijden van de rug liggen beekdalen: ten westen de Drentsche Aa, ten oosten het Hunzedal.

Impressie van de zandpaden in het Gorecht en groene dorpen met veel bomen

Groen en blauw raamwerk

In dit landschap bestaat het raamwerk uit onder meer uit wegbermen, beken en landschappelijke beplantingen langs wegen en paden. Voor de aanplant van bomen zijn we betrokken bij het initiatief MEER-bos (zie kleine gebiedsaanpak). In het Gorecht liggen meer kansen om bomen te planten, bijvoorbeeld op erven en in dorpen en wijken. Samen met de bewoners werken we aan initiatieven rond de aanleg van natuur-speelbossen, buitenleslocaties voor scholen (Tiny Forests®) en dorpsboomgaarden. Op de Hondsrug bevinden zich veel historische buitenplaatsen met groen erfgoed, zoals monumentale bomen en bomenlanen. Menig groen erfgoed is echter verdwenen of verkeert in slechte staat. We willen dat groen erfgoed wordt hersteld. Hier betrekken we omwonenden en andere partijen bij. Naast

het herstel realiseren we ook wandel- en fietsroutes die de buitenplaatsen met elkaar verbinden. Langs deze routes maken we ons sterk voor ecologisch bermbeheer, planten we bomen en vertellen we het verhaal van de rijke historie.

Recreatieve infrastructuur

Met de vele zandpaden en natuurgebieden als het Hunzedal en het Noordlaarderbos is het Gorecht bij uitstek geschikt om te wandelen en te paardrijden. Exclusieve wandelpaden zijn er volop te vinden. De staat van de zandwegen en het ecologisch beheer van de bermen baren echter zorgen. Samen met lokale partijen gaan we hiermee aan de slag (zie kleine gebiedsaanpak). In dit deelgebied kijken we naar de mogelijkheden om het aanbod voor ruiters te verbreden. Dit doen we onder meer bij MEER-bos.

Kleine gebiedsaanpakken

In dit landschap concentreren we onze capaciteit, energie en budget in eerste instantie in twee kleine gebiedsaanpakken. Op dit onderdeel bundelen we de projecten, zodat ze elkaar aanvullen en versterken. Zo vergroten we de impact op het landschap.

Kleine gebiedsaanpak: Foxhol verbinden

In Foxhol maken dorpsbewoners zich sterk voor een directe verbinding van het dorp met het Hunzedal, een natuurgebied van Het Groninger Landschap. Nu nog scheidt het spoor het dorp met het natuurgebied. De oplossing is een nieuwe loop- en fietsbrug over het spoor en een veilige verbinding met het dorp. Als Landschapswerkplaats helpen we om dit plan te realiseren. We denken mee, voeren overleg met betrokken partijen en dragen wellicht financieel bij aan de realisatie. Ook zoeken we naar groene koppelkansen, bijvoorbeeld met het bedrijf Avebe dat een terrein wil inrichten als een groene zone. Deze zone biedt een prettige groene omgeving voor medewerkers en bewoners van Foxhol.

Met de initiatiefnemers, dorpsbewoners en andere betrokkenen organiseerden we een inspirerende bijeenkomst in Foxhol

Kleine gebiedsaanpak: MEER-bos en zandpaden Gorecht

MEER-bos wordt een nieuw bos langs de A7 ter hoogte van Engelbert en Middelbert. Het idee komt van de omliggende bewoners, verenigd in bewonersvereniging MEER-dorpen. Een enquête wijst uit dat 96 procent van de omwonenden het bos toejuicht. Het bos vormt een natuurlijke geluidswal, bevordert de biodiversiteit, gaat veenoxidatie tegen, slaat broeikasgassen op en biedt kansen voor waterberging en recreatie, zoals wandel-, fiets- en ruiterspaden. De Landschapswerkplaats helpt de werkgroep MEER-bos en Bureau Meerstad bij het realiseren van het plan. Inmiddels is in samenspraak met de initiatiefnemers een schetsontwerp voor MEER-bos opgeleverd dat Bureau Meerstad en de gemeente Groningen hebben omarmd. We lobbyen bij overheden en andere instanties om MEER-bos in hun plannen op te nemen. De komende periode blijven we bij de ontwikkeling betrokken. Een deel van de bosaanplant wordt via de subsidieregeling Bos en Hout van de provincie Groningen aangevraagd. MEER-bos biedt tal van koppelkansen. Zo maken we ons sterk voor ecologische verbindingen met de natuurgebieden Roegwold ten noorden en Westerbroek en het Hunzedal ten zuiden van het bos. Ook doen we onderzoek naar de historische zandpaden in het Gorecht. Lokale bewoners maken zich sterk voor het behoud van deze paden. De paden zijn niet alleen belangrijk voor het wandelen, maar ook voor de biodiversiteit.

Samen met de initiatiefnemers hebben we een schetsontwerp voor MEER-bos opgeleverd

Veenkoloniën

Budget: 2,41 miljoen euro

Agenda Veenkoloniën

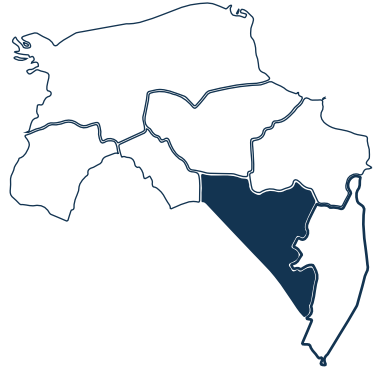
Dit relatief jonge verveningslandschap kenmerkt zich door lange rechte lijnen. Ooit lag er het Bourtangermoor, een onbegaanbaar moeras, dat voor de winning van turf is ontgonnen. De turfarbeiders groeven rechte kanalen en wijken om de turf af te voeren. Waar ooit veen lag, liggen nu rechte akkers. Langs de kanalen en wijken bevinden zich lange lintdorpen, zoals Stadskanaal.

Groen en blauw raamwerk

In de Veenkoloniën bestaat het raamwerk van lange rechte lijnen vooral uit bermen, oevers van sloten en wijken en landschappelijke beplantingen langs wegen. De gemeente Pekela begeleiden we actief in het omschakelen naar ecologisch bermbeheer. We voorzien de gemeente van ecologisch advies en denken mee met het opstellen van een nieuw groenbeheerplan. Ook in andere gemeenten stimuleren we het ecologisch berm- en oeverbeheer. Daarnaast bieden de wijken en sloten aanknopingspunten voor meer ecologisch oeverbeheer, aangevuld met aanplant van struweel.

Recreatieve infrastructuur

De Veenkoloniën is een 'blinde vlek' in het huidige wandel- en fietsknooppuntennetwerk. In dit deelgebied ligt daarmee een grote kans om meer exclusieve wandelpaden toe te voegen.

Ecologisch bermbeheer trekt veel insecten aan, zoals deze dagpauwoog

Verdeling financiële middelen

In deze twee tabellen geven we aan wat de beschikbare financiële middelen zijn voor de komende vier jaar in de Landschapswerkplaats. Het betreft de budgetten voor de deelgebieden, kleine gebiedsaanpakken en het overig budget voor het groen en blauw raamwerk en de recreatieve infrastructuur per deelgebied. Deze middelen zijn beschikbaar voor de voorbereiding en de uitvoering. In het projectplan van de Landschapswerkplaats, te vinden op www.landschapswerkplaats.nl, is de onderbouwing van de budgetten weergegeven.

Budget en verdeling per deelgebied 2025-2028

Deelgebied	Budget deelgebied 4 jaar	Budget deelgebied per jaar	Kleine gebiedsaanpak per deelgebied gebaseerd op 25% per jaar	Desbetreffende kleine gebiedsaanpakken	Overig budget voor netwerkinitatieven per deelgebied per jaar
Waddenkust & Wierdenland	€ 6.533.502	€ 1.566.300	€ 391.575	Fivel weer zichtbaar; 't Zandt-Spijk-Bierum	€ 1.174.725
Centrale Woldgebied& Duurswold	€ 2.957.269	€ 710.700	€ 177.675	Fivel weer zichtbaar; Schildmeer en omgeving; MEER-bos; Foxhol verbinden	€ 533.025
Oldambt	€ 2.639.191	€ 632.500	€ 158.125	Kolken in het Dollard-gebied	€ 474.375
Westerwolde	€ 2.682.174	€ 533.600	€ 133.400	Historische en religieuze wandelpaden	€ 400.200
Zuidelijk Westerkwartier	€ 2.123.388	€ 423.200	€ 105.800	Zichtbaar maken Oude Riet	€ 317.400
Gorecht	€ 1.057.396	€ 255.300	€ 63.825	MEER-bos; Foxhol verbinden	€ 191.475
Veenkoloniën	€ 2.407.080	€ 478.400	€ 0	Geen lopende projecten	€ 478.400
Vergroenen Gaslocaties	€ 1.000.000				
Grote gebiedsontwikkelingen					
Van Aa naar Zee		€ 250.000			
't Wad tot Stad		€ 250.000			
Totaal	€ 21.400.000	€ 5.100.000	€ 1.030.400		€ 3.569.600

Budget per kleine gebiedsaanpak

Kleine gebiedsaanpakken	Deelgebieden	Budget per kleine gebiedsaanpak 25% per jaar
Fivel weer zichtbaar	Waddenkust en Wierdenland, Centrale woldgebied & Duurswold	€ 240.206
't Zandt-Spijk-Bierum	Waddenkust en Wierdenland	€ 195.788
Schildmeer en omgeving	Centrale woldgebied & Duurswold	€ 44.419
Kolken in het Dollardgebied	Oldambt	€ 158.125
Historische en religieuze wandelpaden	Westerwolde	€ 133.400
Zichtbaar maken Oude Riet	Zuidelijk Westerkwartier	€ 105.800
MEER-bos	Gorecht, Centrale woldgebied & Duurswold	€ 76.331
Foxhol verbinden	Gorecht, Centrale woldgebied & Duurswold	€ 76.331
Totaal kleine gebiedsaanpakken		€ 1.030.400
Grote gebiedsontwikkelingen		
Van Aa naar Zee		€ 250.000
t Wad tot Stad		€ 250.000
Budget netwerkinitatieven		€ 3.569.600
Totaal budget per jaar		€ 5.100.000

April 2023 – December 2028: Tijdslijn Landschapswerkplaats

Verkenningfase April 2023 – Maart 2025 Doel Verkennen van wensen, mogelijkheden en uitdagingen in het gebied. Activiteiten Onderzoeken van landschapsstructuren, biodiversiteit en wensen van de gemeenschap. Opzetten van samenwerkingsverbanden met lokale en regionale belanghebbenden. Landschapscafés 6 keer per jaar, eerste café in aug 2023. Provinciebrede bijeenkomst Elk jaar in oktober, om voortgang en bevindingen te delen met een breder publiek. Nieuwsbrief Tweemaal per jaar, in juni en december, voor Provinciale Staten en gemeenteraden in Groningen.	Planfase (Vorbereiding en Uitvoering) Maart 2025 – December 2028 Maart 2025 Start van de planfase. Opstellen van concrete plannen en uitvoeringsstrategie. Vorbereiden van de praktische uitvoering van plannen. April 2025 – December 2028 Implementatie van herstelprojecten en landschapsmaatregelen. Landschapscafés 6 keer per jaar, doorlopend, voor updates, feedback en uitwisseling van inzichten. Provinciebrede bijeenkomst Jaarlijks in oktober om voortgang op provinciaal niveau te bespreken en resultaten te delen. Nieuwsbrief Tweemaal per jaar, in juni en december, voor Provinciale Staten en gemeenteraden in Groningen.	Evaluatie November 2026 Doel Tussentijdse evaluatie om behaalde resultaten te beoordelen en de voortgang van het project te meten. Uitkomst Aanpassingen en eventuele bijsturing van de strategie indien nodig, met gerichte terugkoppeling naar de betrokken partijen.	Jaarverslag aan Nationaal Programma Groningen Januari (jaarlijks) Jaarlijks verslag over voortgang en resultaten voor Nationaal Programma Groningen, waarin de stappen en impact van het project worden samengevat.	Eindpunt December 2028 Afsluiting Eindrapportage en slotbijeenkomst om de uiteindelijke resultaten en inzichten van de Landschapswerkplaats te delen. Doel Evaluatie van het gehele traject, met overzicht van behaalde doelen en geleerde lessen.
--	--	---	--	--

